

Fizikai erőszak, állami tekintély és büntetőjog Csehországban 1918-1923 között

Šmidrkal, Václav: Fyzické násilí, státní autorita a trestní právo v českých zemích 1918-1923. = Český časopis historický. 114. r. 2016. 1. no. 89-114. p.

1918. október 28-án Csehszlovákia megalakulását követő átmeneti időszakban az új államnak meg kellett küzdenie teljhatalmának érvényesítéséért. A tanulmány elsősorban az újonnan elfogadott büntetőjogi törvény, a kegyelem és az amnesztia kérdésével foglalkozik.

Az első kérdéskör az állam tekintélyének megroppanását és a jogi tudat meggyengülését, ill. az előzőkre adott korabeli reakciókat tárgyalja. Ezt követően a büntetőjogban végzett törvényalkotási tevékenységet mutatja be, amelytől az állam tekintélyének megerősödését várták el, és amely helyettesíteni hivatott a régi, még a Monarchiából megörökölt „elavult, igazságtalan és el nem ismert” büntetőjogot. A cikk utolsó részében a kegyelem és az amnesztia témája kerül előtérbe.

Az állam tekintélye megrendült a háborút követő időszakban. A politikai fordulatból fakadó kezdeti örömet csakhamar elégedetlenség, harag és csalódás váltotta fel, amely az elvárt változások elmaradásából származott. A csehszlovák állam kezdettől fogva nem volt képes tekintélyt kivívni az állampolgáraiban és nem tudta megtalálni az egyensúlyt az állampolgári szabadság és az állam tekintélyének védelme között. A korabeli bűncselekmények általános kísérőjelensége az erőszakkal történő fenyegetés volt. Ennek eszköztárához tartozott a kollektív érdekek erőszakkal vagy fenyegetéssel való érvényesítése, mint például lakások, templomok lefoglalása, az egyén politikai meggyőződésének lerombolása, politikai gyűlések felosztatása, közigazgatási szervek tagjainak kizárása, megfélemlítése, jogbitorlás, utcai bíróságok nyilvános ítélezései. Nem csak a társadalom perifériáján élők, de a kisvárosi műveltebb rétegek képviselői is nagy számban vettek részt nyilvános fosztogatásokban, amelynek legfőbb indítékai az antiszemitizmus, ill. a fogyasztó és a kereskedő közötti kibékíthetetlen ellentét állhatott. A háború alatt hosszú ideig nélkülöző polgárok másként értelmezték a szabadság, a demokrácia és a köztársaság fogalmát. Az állítólag erkölcs-

telen módon meggazdagodott vállalkozók, kiskereskedők üzleteinek, vendéglőinek és otthonainak kifosztása és az utcai bírások végigkísérték az 1919-es évet. 1919 májusában elfogadták a népbíróság szabályozásáról szóló törvényt, amely törvényes módon biztosította szélesebb polgári rétegek bekapcsolódását a bíróság döntési folyamataiba, továbbá az utcai népbíróság uzsora-ügyeit a járási bíróság szintjére emelte. 1919 és 1921 között több törvényt is elfogadtak a háború ideje alatt keletkezett uzsora büntetésének szabályozása érdekében, amely a károsultak kártalanítását törvényessé tette és az állam érdekeinek érvényesítését szolgálta, továbbá az uzsora elleni tüntetések megszüntével a közrend megszilárdulását is elősegítette.

Az állam tekintélyének megszilárdítását a társadalom aktuális értékeit és igényeit is figyelembe vevő új jogrend kialakításától várták. Ám a cseh büntetőjog félúton megállt: az ideiglenesen, egészen a 20. század 40-es éveinek végéig alkalmazott elavult osztrák büntetőjog visszatetszést váltott ki az állampolgárokból. A jogalkotók kizárólag a legszükségesebb büntetőjogi normákat fogadták el, amelyek a köztársaság első éveiben kialakult helyzetre reagáltak. Ebből az időszakból a köztársaság védelméről szóló törvény tekinthető a legjelentősebbnek, amely újonnan és egységesen határozta meg a politikai bűncselekményeket.

A demokratikus büntetőjogi kultúra érvényesítése során az igazságügynek az aktuális helyzetet is szem előtt kellett tartania. Az állam továbbra is hangsúlyozta a régi törvények betartásának szükségességét, ill. megszegésük esetén a büntetés lehetőségét. Az 1918-1921 közötti nehéz gazdasági viszonyok miatt sok büntetlen előéletű állampolgár kényszerült bűncselekmény elkövetésére. Az államnak azonban az állt érdekében, hogy a stigmatizált csoportok is mielőbb visszaintegrálódjanak a társadalomba. Ennek eszközeit képezte a kegyelem és az amnesztia lehetősége. Az államelnök jogkörébe tartozott a bűncselekmények következményeinek mérséklése vagy eltörlése. 1918 és 1922 között a Csehszlovák Néptanács mindössze egyetlen, míg az államelnök 11 esetben adott amnesztiát polgári-, 6 esetben pedig hadijogi ügyben. A kevésbé súlyos ügyeken kívül a köztársasági elnök az igazságügyi minisztérium javaslatára olyan komplikált esetekben is adhatott amnesztiát, amelyekre a bíróságok nem tudtak megfelelő megoldást találni. A fiatal csehszlo-

vák állam egyrészt ezzel kockára tette az állampolgároknak az igazságszolgáltatásba vetett bizalmát, másrészt az igazságszolgáltatás rendszere nem volt felkészülve az esetek ilyen nagyszámú elbírálására. Éppen ezért válhatott a kegyelem a büntetőjog legegyszerűbb eszközévé a korabeli viszonyok között, amikor a bűncselekmények száma emelkedő tendenciát mutatott.

Császári Éva